

PAULINA BANASZKIEWICZ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Instytut Psychologii

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-3121>

Między płciowe różnice w strukturze pojęcia *zazdrość* – wykorzystanie techniki emocjonalnej fluencji werbalnej

**Sex Differences in the Structure of the Concept of Jealousy
– the Use of Emotional Verbal Fluency Technique**

STRESZCZENIE

Celem badania było opisanie pojęcia *zazdrość* na podstawie materiału językowego oraz określenie różnic między płciowych w zakresie struktury tego pojęcia. Badanie przeprowadzono na grupie 160 osób, w tym 90 kobiet i 70 mężczyzn. Zastosowano zadanie emocjonalnej fluencji werbalnej. Wyniki pokazały, że pojęcie *zazdrość* ma bardziej złożoną strukturę w grupie kobiet. Kobiety generowały więcej słów na hasło *zazdrość*, w tym słów denotujących emocje ze spektrum strachu i smutku, słów odnoszących się do negatywnej oceny zazdrości oraz do bliskich relacji. Analiza jakościowa materiału językowego wykazała, że w przypadku mężczyzn w pojęciu *zazdrość* pojawia się więcej nawiązań do emocji zawiści.

Słowa kluczowe: zazdrość, pojęcie *zazdrość*, różnice między płciowe, emocjonalna fluencja werbalna

SUMMARY

The aim of the study was to describe the concept of jealousy based on linguistic material and to examine sex differences in the structure of the concept. The study was conducted in a group of 160 subjects, including 90 women and 70 men. An emotional verbal fluency task was used. The results showed, that the concept of jealousy has a more complex structure in the group of women.

Women produced more words for jealousy, including words that denote emotions from the spectrum of fear and sadness, words referring to negative jealousy ratings, and close relationships. In addition, qualitative analysis of the linguistic material showed that for men in the concept of jealousy, there are more references to envy.

Key words: jealousy, the concept of jealousy, sex differences, emotional verbal fluency

POJĘCIA EMOCJONALNE

Pojęcie emocjonalne to forma umysłowej reprezentacji wiedzy dotyczącej emocji. Zawiera informacje dotyczące sytuacyjnych czynników prowadzących do pojawienia się danej emocji, zachowań i aktywności oraz intrapsychicznych stanów charakterystycznych dla doświadczania danej emocji (Niedenthal 2008). Zdaniem Wierzbickiej (1999) potoczne znaczenie pojęcia oznacza to, o czym ludzie myślą, kiedy posługują się nazwą danego pojęcia. Pojęcia emocjonalne odgrywają bardzo ważną rolę w rozumieniu świata społecznego, ponieważ pomagają w interpretacji nastawienia, zachowań oraz intencji innych osób. Wpływają również na podejmowanie konkretnych zachowań. Dla przykładu: przyczyny przeżywania strachu, które jednostka strukturalizuje w pojęciu tej emocji, będą prowadziły do unikania takich sytuacji, aby nie doświadczać strachu. Przyczyny przeżywania strachu wbudowane w pojęcie emocjonalne nie muszą nawet pochodzić z własnego doświadczenia, a mogą zostać przekazane w toku wychowania (Niedenthal, Winkielman, Mondillon, Vermeulen 2009). Potoczne rozumienie emocji ma wieloaspektowy charakter i jest odmienne od rozumienia emocji w podejściu naukowym. Potoczne rozumienie emocji to subiektywny i aprioryczny jej opis, podczas gdy podejście naukowe opiera się na przesłankach empirycznych (Jasielska 2011).

Dotychczasowe badania wskazują, że wiedza na temat przyczyn i okoliczności pojawiania się poszczególnych emocji jest bardzo rozbudowana. Dzieci oraz dorośli potrafią opisać sytuację, które prowadzą do pojawienia się emocji oraz dokonać dokładnej charakterystyki emocji, które sami przeżywają w danym momencie (Scherer, Wallbott, Matsumoto, Kudoh 1988). Deskrypcja cech emocji wykazuje podobieństwo międzyosobnicze oraz międzykulturowe (Russell 1991). Wiedza dotycząca emocji posiada strukturę hierarchiczną (Shaver, Schwartz, Kirson, O'Connor 1987). Ponadto badania wskazują, że pojęcia emocjonalne nie mają ostrych granic (Shaver, Schwartz, Kirson, O'Connor 1987; Jasielska 2013; Gawda 2017). Wierzbicka (1992, 2009) wskazuje, że opis pojęć emocjonalnych jest możliwy poprzez analizę na materiale językowym. Język naturalny umożli-

liwia deskrypcję mentalnych reprezentacji w formie pojęć, ponieważ konstruuje ludzkie zdolności umysłowe oraz społeczne. Zdaniem tej autorki język jest jednym z kluczowych elementów w badaniach dotyczących emocji (Wierzbicka 2009).

Technika emocjonalnej fluencji werbalnej

Fluencja werbalna to technika używana w psychologii do diagnozy funkcji poznawczych. Zadania wykorzystywane w tej metodzie polegają na spontanicznym generowaniu słów odpowiadających danemu kryterium (Gawda, Szepietowska 2013a). Emocjonalna fluencja werbalna to stosunkowo nowa technika. Opiera się na założeniu, że słowa generowane podczas wykonywania zadania werbalnego odzwierciedlają wiedzę dotyczącą danej emocji (Gawda 2017, 2019, 2020). Słowa podawane w trakcie zadania emocjonalnej fluencji werbalnej są ze sobą powiązane semantycznie, tworząc klastery semantyczne. Ilościowo-jakościowa analiza słów wygenerowanych w zadaniach fluencji werbalnej pozwala na opis organizacji i wewnętrznej struktury pojęć (Gawda 2017).

Technika afektywnej fluencji werbalnej jest narzędziem przydatnym do ilustracji treści pojęć emocjonalnych oraz ich zróżnicowania międzypłciowego. Wygenerowane na hasła słowa odzwierciedlają typową wiedzę ludzi na temat poszczególnych emocji. Analizy wyników emocjonalnej fluencji werbalnej są miarą pamięci epizodycznej, w której przechowywane są zapisy epizodów z życia danej osoby, oraz pamięci semantycznej, w której zawarte jest znaczenie słów (Gawda, Banaszekiewicz, Kosacka 2020). Z dotychczasowych badań wynika, że płeć w małym stopniu różnicuje wyniki fluencji werbalnej w przypadku zadań semantycznych, jest jednak predyktorem w zakresie zadań emocjonalnej fluencji werbalnej. Kobiety generują większą ogólną liczbę słów zarówno w przypadku emocji przyjemnych (jak radość), jak i emocji nieprzyjemnych (jak strach) (Gawda, Szepietowska 2013a). Sama struktura pojęć emocjonalnych również różni się międzypłciowo, co wskazuje, że kobiety strukturalizują informacje emocjonalne w sposób odmienny od mężczyzn (Gawda, Szepietowska 2013b).

Badania Gawdy (2019, 2020) wskazują, że emocjonalna fluencja werbalna jest techniką o wysokiej rzetelności oraz trafności pomiaru. Rzetelność mierzona metodą zgodności sędziów kompetentnych oraz metodą test-retest jest wysoka, trafność potwierdzają korelacje z innymi testami fluencji słownej. W związku z tym afektywną fluencję werbalną można uznać za wartościową metodę do badania struktury pojęć emocjonalnych.

Zazdrość i pojęcie zazdrość

Zazdrość to emocja powstająca w odpowiedzi na postrzegane zagrożenie dla jakości lub istnienia ważnej relacji i/lub postrzegane zagrożenie dla wysokości samooceny (White 1981). To zagrożenie wynika z pojawienia się osoby trzeciej, która określana jest mianem rywala. Rywal może istnieć faktycznie lub być jedynie wyimaginowany. Cechą definicyjną zazdrości jest postrzeganie możliwości osłabienia więzi tworzonej z inną osobą lub całkowitej utraty danej relacji wskutek pojawienia się rywala. Każda reakcja w odpowiedzi na postrzeganie takiego zagrożenia może zostać zaklasyfikowana jako zazdrość, nawet jeżeli osoba doświadczająca zazdrości nie jest świadoma tego, jaką emocję przeżywa (White 1981; White, Mullen 1989). Najwięcej uwagi badacze i teoretycy poświęcili zazdrości w kontekście związku romantycznego, aczkolwiek zazdrość może dotyczyć każdej relacji interpersonalnej.

White (1981) wskazuje, że zazdrość jest kompleksem emocji, myśli i zachowań, które są ze sobą powiązane i pojawiają się w kolejności sekwencyjnej, inni autorzy (Pfeiffer, Wong 1989) wskazują jednak na symultaniczne przeżywanie zazdrości w poszczególnych jej wymiarach. Doświadczanie zazdrości w wymiarze emocjonalnym i poznawczym oraz jej ekspresja behawioralna są bardzo różnorodne i zależne od wielu zmiennych indywidualnych i interpersonalnych, takich jak płeć, cechy osobowości, wysokość samooceny, nasilenie lęku, niepewność co do trwałości związku, dążenie do bliskości w relacji, cechy temperamentu, stan cywilny, ocena atrakcyjności własnej i partnera (Banaszkiewicz 2019). Zazdrość jest emocją złożoną, co oznacza, że reakcja emocjonalna w zazdrości jest konglomeratem wielu emocji. Nie ma natomiast zgody co do tego, jakie są to emocje. Najczęściej wymienia się smutek, lęk lub strach i złość, które uważa się za rdzeń zazdrości, mogą się pojawić też żal, frustracja, irytacja, cierpienie, poczucie bycia zdradzonym, upokorzenie, samotność i inne emocje oraz uczucia (Banaszkiewicz 2019; Sharpsteen 1993; White, Mullen 1991). Liczne badania dowodzą, że ogólna reakcja emocjonalna w przypadku doświadczania zazdrości jest silniejsza u kobiet niż mężczyzn (Banaszkiewicz 2019; Buunk, Fernandez 2020; Croucher, DeMaris, Oyer, Yartey, Ziberi 2012). Kobiety doświadczają silniejszej złości, strachu, smutku i emocji z ich spektrum, mają również większą skłonność do porównywania się z rywalką i przypisywania sobie winy za zainteresowanie partnera inną osobą (Banaszkiewicz 2019).

Niektórzy autorzy wskazują, że zazdrość w codziennym użyciu traktowana jest raczej jako pojęcie emocjonalne. Pojęcie emocjonalne obejmuje przekonania dotyczące charakterystycznych cech oraz organizacji

sytuacji emocji, jak również teorie dotyczące pochodzenia danych cech (Clore, Ortony 1991). Aby pojęcia były użyteczne w codziennym użyciu, powinny adekwatnie odzwierciedlać przebieg epizodu emocjonalnego. Zatem pojęcie *zazdrość* powinno odzwierciedlać elementy składowe tej emocji oraz jej dynamikę (Sharpsteen 1993). Badania przeprowadzone przez Sharpsteena (1993) dowodzą, że pojęcie *zazdrość* ma strukturę prototypową. Prototypowe cechy zazdrości romantycznej są spójne z definicją White'a (1981): zagrożenie dla relacji wynikające z faktycznego pojawienia się rywala lub zachowania partnera, które sugeruje możliwość zdrady oraz zagrożenie dla samooceny. W prototypie zazdrości można też wskazać sytuacje ją wywołujące, reakcje behawioralne oraz sposoby radzenia sobie ze złością, smutkiem i strachem. Wśród najbardziej prototypowych cech zazdrości romantycznej znalazły się: zranienie, złe myśli o drugim mężczyźnie/kobiecie, zagrożenie, złamane serce, zdenerwowanie, brak bezpieczeństwa, myślenie o naruszeniu własności. Z tych samych badań wynika także, że struktura prototypowa zazdrości wpływa na przekonania o tym, kogo można określić mianem osoby przeżywającej silną zazdrość. Sytuacja, w której występują cechy prototypowe zazdrości, jest odbierana jako wywołująca bardziej intensywną zazdrość niż taka, w której znajdują się cechy peryferyczne.

Modele dymensyjne zakładają, że emocje można umiejscowić w przestrzeni złożonej z podstawowych wymiarów, które stanowią fundament oceny różnych aspektów emocji. Najczęściej jest to przestrzeń dwuwymiarowa, łącząca walencję i pobudzenie. Walencja emocjonalna opisuje stopień, w którym dana emocja jest odbierana jako pozytywna lub negatywna, natomiast pobudzenie nawiązuje do intensywności stanu emocjonalnego (Russell 2003; Scherer 2005). Jednym z takich modeli jest Genewskie Koło Emocji opracowane przez Scherera. Zakłada ono cztery wymiary, na których można umiejscowić emocje: walencję, aktywację, stopień kontroli oraz wpływ na osobę doświadczającą emocji (Sacharin, Schlegel, Scherer 2012; Scherer 2005). Scherer (2005) umiejscowił zazdrość w swoim modelu początkowo po stronie emocji aktywnych, negatywnych oraz związanych z wysoką kontrolą i pojawiających się w przypadku przeszkody w osiągnięciu celu. W tym modelu blisko zazdrości znalazła się złość, zawiść, rozdrażnienie, wrogość, wściekłość, napięcie, zaniepokojenie. W nowszym badaniu uwzględniającym wymiary walencji i kontroli (Sacharin, Schlegel, Scherer 2012) zazdrość okazała się być emocją negatywną o umiarkowanej kontroli. Tak więc sytuacje wywołujące zazdrość są postrzegane jako nieprzyjemne, niepożądane i mające negatywne skutki, a doświadczanie zazdrości wiąże się z postrzeganiem umiarkowane-

go wpływu na zaistniałą sytuację. W nowym modelu blisko zazdrości znalazły się złość, wstyd, strach, wyrzuty, lekceważenie, poczucie winy i obrzydzenie.

Innym podejściem do analizy słów o konotacji emocjonalnej są modele hierarchiczne, w których słowa denotujące stany emocjonalne porządkuje się w kategorie nadrzędne oraz podrzędne. W hierarchicznych klasyfikacjach, które przeprowadzono na anglojęzycznym materiale, zazdrość pojawia się w ramach ogólnej kategorii złości i jest blisko związana z zawiścią (Shaver, Schwartz, Kirson, O'Connor 1987; Storm, Storm 1987), co potwierdza bliskie znaczenie semantyczne tych dwóch pojęć emocjonalnych. Podobne badania na gruncie polskim przeprowadziła Jasielska (2013). Ta autorka dokonała analizy powiązań rzeczowników uznanych za denotujące stany emocjonalne. Na gruncie polskim zazdrość znalazła się w ramach szerszej kategorii „miłość” i była bardzo blisko związana z określeniami: tęsknota, troska, nadzieja i żądza, co można zinterpretować jako określenia miłości niespełnionej (Jasielska 2013).

Problematyka badań

W badaniu własnym sprawdzano, jak kształtuje się pojęcie *zazdrość* oraz jakie różnice w potocznym rozumieniu tej emocji można wskazać między kobietami a mężczyznami. Celem badania było nie tylko opisanie pojęcia *zazdrość*, ale także analiza struktury tego pojęcia na podstawie materiału językowego. Dotychczasowa literatura dotycząca przyczyn, skutków oraz sposobów doświadczania i przejawiania zazdrości jest bardzo bogata, wiele badań poświęcono też analizie różnic międzypłciowych (np. Banaszkiwicz 2019; Buunk, Fernandez 2020; Croucher, DeMaris, Oyer, Yartey, Ziberi 2012). Natomiast wiedza dotycząca konceptualizacji zazdrości jest niewielka, brak też badań poświęconych różnicom w rozumieniu pojęcia *zazdrość* między kobietami i mężczyznami.

Z literatury wynika, że pojęcie emocjonalne obejmuje przekonania dotyczące charakterystycznych cech oraz organizacji sytuacji emocji, jak również teorie dotyczące pochodzenia danych cech (Clore, Ortony 1991). Pojęcia powinny odzwierciedlać przebieg epizodu emocjonalnego, a więc elementy składowe danej emocji oraz jej dynamikę (Sharpsteen 1993). Na tej podstawie sformułowano hipotezę H1: Pojęcie *zazdrość* obejmuje elementy składowe emocji zazdrości, przyczyny jej pojawienia się oraz dynamikę procesu emocjonalnego. Ponadto dotychczasowe badania wskazują, że kobiety strukturalizują informacje emocjonalne w sposób odmienny od mężczyzn, a w przypadku zadań fluencji emocjonalnej generują większą liczbę słów dla emocji przyjemnych i nieprzyjemnych

(Gawda, Szepietowska 2013a, 2013b). Na tej podstawie sformułowano hipotezę H2: Struktura pojęcia *zazdrość* jest bardziej złożona w grupie kobiet niż w grupie mężczyzn.

Metoda badań i badana grupa

W badaniu wykorzystano technikę emocjonalnej fluencji werbalnej. Badani mieli za zadanie wymienić jak najwięcej słów, które kojarzą im się z hasłem „zazdrość”. Analiza wyników zadania fluencji werbalnej polegała na wydobyciu z ciągu słów wygenerowanych przez badanych takich wyrazów, między którymi istnieją połączenia o charakterze semantycznym. Słowa o konotacji semantycznej stanowią tzw. klaster semantyczny (Gawda 2017). Zgodnie z wcześniejszymi badaniami Gawdy (2017) można przyjąć, że sieć takich słów stanowi wiedzę osoby badanej na temat danej emocji. Częściowo sugerowano się w tym zakresie kategoriami z poprzednich badań (Gawda, Banaszkiewicz, Kosacka 2020). Zidentyfikowano następujące klaster semantyczny: trudności/przyczyny – określenia nawiązujące do specyficznych trudności, będących przyczyną pojawienia się zazdrości (słowa takie, jak: *utrata, zdrada, rywalizacja, konkurencja, [niska] samoocena*), spektrum złości, czyli złość i emocje jej pokrewne (np. *frustracja, irytacja, gniew, nienawiść*); emocje ze spektrum strachu/smutku (np. *lęk, niepokój, żal, niepewność, ból*); negatywną ocenę stanu, czyli określenia wskazujące na negatywne skojarzenia z sytuacją przeżywania i okazywania zazdrości (np. *zaborczość, toksyczność, niesprawiedliwość, wykluczenie*); aktywności, zachowania i działania podejmowane w sytuacji przeżywania zazdrości (np. *porównywanie się, kłótnia, przemoc, rozstanie*); odniesienia do osób innych/dalszych (np. *kobieta, mężczyzna, druga osoba, Polak, sąsiad*); odniesienia do bliskich związków i zaangażowania w relacje (np. *związek, małżeństwo, relacja, rodzice, mąż, żona*); obiekty materialne i niematerialne, przedmioty, rzeczy (np. *figura, uroda, oceny, rzeczy materialne*). W ramach każdego z klasterów zliczano liczbę słów.

Dodatkowo na skali od 1 do 5 określano walencję: cyfra 1 to walencja zdecydowanie negatywna, kiedy pojawiały się takie określenia, jak: *nienawiść, wściekłość, toksyczność, histeria, trauma*, cyfrę 2 przypisywano, kiedy wśród określeń negatywnych pojawiały się również określenia pozytywne lub obojętne (takie jak *uczucie, związek, partner, obrączka, fizyczność*), 3 oznaczała brak możliwości określenia walencji, 4 – walencję umiarkowanie pozytywną (słowa takie, jak: *mobilizacja, atrakcyjność, motywacja, romantyzm*), natomiast cyfra 5 – walencję zdecydowanie pozytywną (słowa takie, jak: *miłość, troska, namietność, przyjaźń*). Analizie poddano także ogólną liczbę wygenerowanych słów.

W badaniu wzięło udział 160 osób, w tym 90 kobiet i 70 mężczyzn w wieku od 18 do 53 lat ($M = 30,31$; $SD = 10,18$). Wśród badanych przeważały osoby z wykształceniem wyższym (56,3%) oraz średnim (41,9%), wykształcenie zawodowe posiadało 0,6%, a podstawowe 1,3% uczestników badania.

Analiza wyników badań

Dla ogólnej liczby wygenerowanych słów, walencji oraz poszczególnych klasterów semantycznych obliczono statystyki opisowe. Wyniki zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe dla wyników zadania emocjonalnej fluencji werbalnej w całej badanej grupie ($n = 160$)

Zmienne – komponenty pojęcia	Min.	Max.	M	SD
Liczba słów	1	24	4,74	3,52
Walencja	1	5	2,14	0,95
Trudności	0	4	0,60	0,87
Spektrum złości	0	5	0,88	0,99
Spektrum strachu i smutku	0	6	0,79	1,15
Negatywna ocena stanu	0	5	0,94	1,14
Aktywności	0	5	0,46	0,78
Inne osoby	0	3	0,25	0,61
Bliskie osoby	0	6	0,56	1,03
Obiekty	0	7	0,23	0,82

Na hasło „zazdrość” osoby badane generowały średnio około pięciu słów. Walencja zazdrości jest negatywna, co sugeruje, że zazdrość odbierana jest jako emocja nieprzyjemna. Uzyskany średni wynik w zakresie walencji sugeruje jednak, że zazdrość nie jest emocją jednoznacznie negatywną. Wynika to ze skojarzeń z takimi kategoriami, jak: miłość, przyjaźń, pożądanie, namiętność, troska, romantyzm, relacja (romantyczna). Ponadto w pojęciu *zazdrość* pojawiają się odniesienia do aktywności konstruktywnych: mobilizacja, motywacja, współpraca. Wśród klasterów semantycznych w strukturze pojęcia *zazdrość* najczęściej pojawiają się jednak określenia wskazujące na negatywną ocenę tej emocji oraz słowa denotujące emocje negatywne: złość, strach i smutek oraz emocje im pokrewne. Określenia wskazujące na negatywną ocenę zazdrości najczęściej nawiązywały do prób ograniczania wolności drugiej osoby (takie słowa, jak: za-

borczość, niewola, niewolnictwo, ograniczenia, izolacja, pies ogrodnika), destrukcyjnego wpływu na relację oraz na osobę doświadczającą zazdrości (np. *toksyczność, [toksyczny] związek, jad, żółć, wrogość, obsesja*), a także kłamstwo (*nieszczerość, kłamstwo, złuda, utuda, fałszywość, fałsz, wyrachowanie*). Wśród emocji ze spektrum złości pojawiały się emocje bardzo intensywne, jak wściekłość, nienawiść, zawiść, furia, ale też emocje o umiarkowanej i niskiej intensywności, jak wstręt, gniew, oburzenie, irytacja, zdenerwowanie, frustracja. Podobnie bardzo duże zróżnicowanie można zaobserwować w zakresie emocji ze spektrum strachu i smutku. W tym klastrze pojawiły się: strach, lęk, obawa, napięcie, niepokój, niezadowolenie, smutek, ból, żal, wina, rozgoryczenie, cierpienie, samotność, bezradność.

Wśród specyficznych trudności, które mogą być przyczyną pojawienia się zazdrości, znalazły się określenia nawiązujące do zagrożenia dla bliskiej relacji (*rywal, zdrada*), zagrożenia dla samooceny (*porównywanie się, niższość, niska samoocena, brak akceptacji*), a także ogólne określenia jak *zagrożenie* i *utrata*. W zakresie tego klastru semantycznego znalazły się też określenia nawiązujące do porównywania się z innymi, jednak wykraczające poza zakres bliskiej relacji (*rywalizacja, chęć posiadania*). Zakres treściowy klastru aktywności, zachowań i działań obejmuje behawioralne przejawy zazdrości, przy czym w większości są to zachowania agresywne (*pobicie, kłótnia, wyzywanie, rozwód, walka, agresja, obmawianie*), rzadziej związane z uległością lub wycofaniem (*placz, wycofanie, cisza*). Odniesienia do bliskich osób najczęściej nawiązywały do relacji romantycznych (*mąż, żona, partner, związek, małżeństwo, romans, kochanek*), dodatkowo pojawiały się odniesienia do przyjaźni oraz relacji w rodzinie (*przyjaciel, rodzeństwo, rodzice*). Treść klastru „inne osoby” stanowiły takie określenia, jak: *kobieta, mężczyzna*, rzadziej *druga osoba, sąsiad, Polak*. Odniesienia do obiektów dotyczyły w głównej mierze dóbr materialnych (*pieniądze, zarobki, rzeczy, samochód, luksus*).

Dla średnich wyników w grupie kobiet i mężczyzn sprawdzono warunek normalności rozkładu, a następnie przeprowadzono testy istotności różnic U Manna-Whitneya. Średnie wyniki w grupie kobiet i mężczyzn oraz wyniki analizy różnic międzypłciowych zamieszczono w tabeli 2.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że kobiety generowały średnio większą ogólną liczbę słów na hasło „zazdrość”, w tym słów denotujących emocje ze spektrum strachu i smutku, słów odnoszących się do negatywnej oceny stanu oraz słów odnoszących się do zaangażowania w bliskie relacje. Płeć nie różnicowała walencji zazdrości, liczby słów odnoszących się do trudności będących przyczyną zazdrości, emocji ze spektrum złości, aktywności, innych osób oraz obiektów.

Tabela 2. Porównanie wyników zadania emocjonalnej fluencji werbalnej między kobietami i mężczyznami

Zmienne – komponenty pojęcia zazdrość	Kobiety		Mężczyźni		U	p
	M	SD	M	SD		
Liczba słów	5,51	3,60	3,76	3,16	1990,50	< 0,001
Walencja	2,07	0,92	2,24	0,98	2871,00	0,310
Trudności	0,74	1,01	0,41	0,60	2695,50	0,076
Spektrum złości	1,02	1,07	0,70	0,84	2618,00	0,050
Spektrum strachu i smutku	1,06	1,30	0,44	0,81	2266,50	0,001
Negatywna ocena stanu	1,11	1,11	0,71	1,14	2343,00	0,003
Aktywności	0,46	0,72	0,47	0,85	3084,50	0,788
Inne osoby	0,21	0,63	0,30	0,60	2840,50	0,102
Bliskie osoby	0,74	1,22	0,31	0,63	2575,50	0,018
Obiekty	0,12	0,39	0,36	1,14	2877,50	0,117

Oprócz analizy ilościowej porównano również treść słów generowanych na hasło „zazdrość”. Analiza treści określił nawiązujących do specyficznych trudności będących przyczyną zazdrości ujawnia pewne prawidłowości w zakresie różnic międzypłciowych. Kobiety częściej wymieniały przyczyny nawiązujące do zagrożenia dla bliskiej relacji (*rywal, zdrada*), obniżenia samooceny (*porównywanie się, niższość, niska samoocena*) oraz częściej wymieniały taką ogólną przyczynę jak utrata. W grupie mężczyzn najczęściej pojawiały się takie słowa, jak: *rywalizacja, chęć posiadania* oraz *zdrada*, rzadziej pojawiały się określenia takie jak *niska samoocena, niższość*. Zatem sama treść kategorii dotyczącej przyczyn zazdrości jest odmienna.

Podsumowanie i dyskusja

Celem badań własnych było opisanie pojęcia *zazdrość* oraz określenie różnic międzypłciowych w zakresie struktury tego pojęcia. W świetle uzyskanych wyników można przyjąć hipotezę 1. W pojęciu *zazdrość* można odnaleźć elementy składowe tej emocji, w tym komponenty emocjonalne, poznawcze i behawioralne, wynikające z definicji zazdrości (White 1981), przyczyny doświadczania tej emocji oraz elementy przebiegu epizodu emocjonalnego poczynawszy od pojawienia się zagrożenia dla relacji lub samooceny poprzez emocje i myśli aż po zachowania służące poradzeniu sobie z doświadczanymi emocjami. Przyczyny pojawienia się

zazdrości zawarte w pojęciu to zagrożenie dla związku oraz zagrożenie dla samooceny, przy czym ten drugi czynnik wydaje się powiązany zarówno z porównaniami z rywalką, jak i z osobami posiadającymi pożądane dobra. Potoczna wiedza dotycząca zazdrości zawiera w sobie złożoność doświadczenia emocjonalnego. Można wyróżnić złość, strach i smutek oraz wiele różnych emocji z ich spektrum. Myśli i zachowania w sytuacji zazdrości w potocznym rozumieniu dotyczą porównywania się z innymi osobami, rywalizacji, ale też ograniczania wolności, kłótni lub rozstania. Tym samym można wskazać, że sposoby radzenia sobie z zazdrością w potocznym rozumieniu są w głównej mierze destrukcyjne.

Wśród emocji ze spektrum złości pojawia się zawiść, co potwierdza opisane w literaturze bliskie znaczenie semantyczne pojęć *zazdrość* i *zawiść* (Shaver, Schwartz, Kirson, O'Connor 1987; Storm, Storm 1987). Ponadto zawiść jest wskazywana jako jedna z emocji składowych w procesie doświadczenia zazdrości (White, Mullen 1989), a obiektem tej zawiści jest więź łącząca bliską osobę z rywalem. Z drugiej strony w pojęciu *zazdrość* pojawiają się odniesienia nie tylko do bliskich relacji, ale także do pewnych obiektów, które mogą być przedmiotem pożądania. Również takie pozytywne określenia jak mobilizacja, motywacja, współpraca, a częściowo także konkurencja, rywalizacja, pewność siebie i wyższość, które znalazły się w pojęciu *zazdrość*, nawiązują raczej do zawiści, która może pełnić funkcję motywującą do rozwoju poprzez chęć dorównania innym (van de Ven, Zeelenberg 2020).

Badania własne potwierdziły, że kobiety i mężczyźni strukturalizują pojęcie *zazdrość* w sposób odmienny. Można przyjąć hipotezę 2, w której założono, że pojęcie *zazdrość* ma u kobiet bardziej złożoną strukturę niż u mężczyzn. Jest to zgodne z doniesieniami Gawdy i Szepietowskiej (2013a, 2013b), z których wynika, że płeć w sposób istotny różnicuje zadania emocjonalnej fluencji werbalnej, a kobiety generują większą liczbę słów w przypadku emocji pozytywnych oraz negatywnych. W pojęciu *zazdrość* u kobiet znajduje się więcej takich emocji, jak: smutek, strach, lęk, obawa, żal, niepewność, bezsilność, samotność, poczucie winy. Jest to zgodne z opisywanym w literaturze silniejszym przeżywaniem przez kobiety w sytuacji zazdrości emocji ze spektrum strachu, bezsilności, osamotnienia, ich silniejszego porównywania się z rywalką oraz doszukiwania winy w sobie za sytuację zdrady, a także tendencji do obniżenia samooceny w sytuacji przeżywania zazdrości (Banaszkiewicz 2019). Ponadto z badań wynika, że kobiety są bardziej skłonne do stosowania strategii umniejszających winę partnera w przypadku niewierności, w tym obwiniania siebie (Fussell, Stollery 2012).

Walencja zazdrości nie różni się międzypłciowo, zarówno w grupie kobiet, jak i w grupie mężczyzn zazdrość jest postrzegana jako emocja nieprzyjemna, niepożądana, ale walencja zazdrości nie jest jednoznacznie negatywna, co jest zgodne z ustaleniami Scherera (2005) oraz Sacharin, Schlegel i Scherera (2012). Wynika to przede wszystkim z powiązania zazdrości z miłością. Jest to spójne z wynikami badań przeprowadzonych przez Jasielską (2013). Ta autorka wykazała, że na gruncie polskim słowo zazdrość jest blisko związane z określeniami miłości niespełnionej, co częściowo również znajduje odzwierciedlenie w wynikach niniejszego badania. W pojęciu *zazdrość* zawierają się takie kategorie, jak: żądza, namiętność, troska, niespełnienie.

Chociaż walencja zazdrości nie różniła się międzypłciowo, to kobiety podawały więcej słów odnoszących się do negatywnej oceny zazdrości. Pojęcie *zazdrość* u kobiet zwiera więcej nawiązań do zaborczości, ograniczania wolności, negatywnego wpływu na osobę doświadczającą zazdrości i relację oraz do kłamstwa. W literaturze wskazuje się, że pojęcia emocjonalne zawierają zapis indywidualnych doświadczeń (Gawda, Banasziewicz, Kosacka 2020). Możliwe zatem, że kobiety generalnie mają za sobą więcej negatywnych doświadczeń związanych z zazdrością, jako że emocja ta często prowadzi do konfliktów, przemocy i rozpadu związku, a ofiarami agresji wynikającej z zazdrości są głównie kobiety. Ponadto mężczyźni podejrzewający partnerki o niewierność są bardziej skłonni do zachowań kontrolujących i ograniczania wolności (Pichon et al., 2020). Z badań przeprowadzonych na gruncie polskim (Banasziewicz 2019) wynika także, że kobiety reagują silniejszymi emocjami w przypadku sytuacji wywołujących zazdrość. W większym stopniu czują się zdradzone i oszukane przez partnera, kiedy wykazuje on zainteresowanie inną osobą, co wiąże się z kłótniami z partnerem oraz chęcią zakończenia związku. Stąd też w pojęciu *zazdrość* u kobiet pojawia się więcej odniesień do negatywnej oceny zazdrości.

U kobiet pojęcie *zazdrość* obejmuje w głównej mierze zazdrość romantyczną, która pojawia się w związkach partnerskich oraz związana jest z obecnością trzeciej osoby, która może spowodować pogorszenie jakości związku lub jego rozpad. W strukturze pojęcia u kobiet znajduje się więcej nawiązań do bliskich relacji niż u mężczyzn. W przypadku mężczyzn pojęcie *zazdrość* zawiera więcej elementów nawiązujących do zawiści o dobra materialne, w głównej mierze pieniądze. Jest to zgodne z opisywaną w literaturze większą współzależnością kobiet, które są bardziej skłonne do określania siebie przez pryzmat relacji, które tworzą (Flinkenfloegel, Novin, Huizinga, Krabbendam 2017).

Potoczna wiedza dotycząca zazdrości jest w dużej mierze spójna z naukowymi teoriami dotyczącymi tej emocji. Zazdrość odnoszona jest do różnych typów relacji, nie tylko romantycznych, pojawia się w obliczu zagrożenia dla związku lub zagrożenia dla samooceny, może być przyczyną agresji lub zakończenia związku, wiąże się z przeżywaniem wielu różnych emocji, w tym głównie złości, strachu i smutku oraz emocji im pokrewnych. Potoczna i naukowa ujmowanie zazdrości wydaje się mieć dwie zasadnicze różnice. Pierwsza związana jest z klarownym rozróżnieniem sytuacji wywołujących zazdrość i zawiść na gruncie naukowym (Clanton 2006), natomiast druga dotyczy pozytywnych konsekwencji, jakie niesie zazdrość dla związku. Pomimo wielu wykazanych zależności między zazdrością a przemocą, agresją i zabójstwami, można też wskazać na dobre strony zazdrości: wzrost atrakcyjności partnera (Pines 2016). Spostrzeżenie, że partner jest osobą atrakcyjną dla innych może spowodować wzrost seksualnego pobudzenia oraz wyższą ocenę partnera. W literaturze wskazuje się też na pozytywne strategie radzenia sobie z zazdrością: próby poprawienia relacji z partnerem, praca nad swoimi wadami (White, Mullen 1989). Niektóre badania dowodzą również, że zazdrość jest pozytywnie skorelowana z satysfakcją ze związku (Dugosh 2000).

Podsumowując, wyniki niniejszego badania pozostają zgodne z ustaleniami Gawdy i Szepietowskiej (2013a, 2013b). Kobiety strukturalizują wiedzę o emocjach w sposób odmienny od mężczyzn. Potoczna wiedza dotycząca zazdrości jest w dużej mierze zgodna z naukowymi teoriami dotyczącymi tej emocji. Badania własne potwierdzają, że w codziennym użyciu słowo *zazdrość* obejmuje swoim zakresem sytuacje charakterystyczne dla zazdrości oraz zawiści, przy czym wydaje się, że utożsamianie tych dwóch emocji jest bardziej charakterystyczne w przypadku mężczyzn. W dalszych badaniach interesujące wydaje się określenie cech prototypowych zazdrości na gruncie polskim, jako że to prototyp danej emocji w największym stopniu wpływa na określenie osoby jako przeżywającej daną emocję lub nie. Ponieważ doświadczanie zazdrości różni się międzykulturowo (White, Mullen 1989), można oczekiwać, że cechy prototypowe będą odmienne od tych wskazanych przez Sharpsteena (1993).

BIBLIOGRAFIA

- Banaszkiewicz P., 2019, *Studium emocji zazdrości romantycznej Polaków*, Lublin.
- Buunk A.P., Fernandez A.M., 2020, *Don't cheat like I did: possessive jealousy and infidelity in close relationships*, „Interpersona: An International Journal on Personal Relationships” 14, s. 211–216.

- Clanton G., 2006, *Jealousy and envy*, [w:] *Handbook of the sociology of emotions*, red. J.E. Stets, J.H. Turner, New York, s. 410–422.
- Clore G.L., Ortony A., 1991, *What more is there to emotion concepts than prototypes?*, „Journal of Personality and Social Psychology” 55, s. 557–579.
- Croucher S.M., DeMaris A., Oyer B., Yartey F.N.A., Ziberi L., 2012, *Jealousy in India and the United States: a cross-cultural analysis of three dimensions of jealousy*, „Human Communication” 15, s. 139–158.
- Dugosh J.W., 2000, *On predicting relationship satisfaction from jealousy: the moderating effects of love*, „Current Research in Social Psychology” 5, s. 254–263.
- Flinkenflogel N., Novin S., Huizinga M., Krabbendam L., 2017, *Gender moderates the influence of self-construal priming on fairness considerations*, „Frontiers in Psychology” nr 8, doi: 10.3389/fpsyg.2017.00503.
- Fussell N.J., Stollery B.T., 2012, *Between-sex differences in romantic jealousy: substance or spin? A qualitative analysis*, „Evolutionary Psychology” 10, s. 136–172.
- Gawda B., Banaszkiwicz P., Kosacka K., 2020, *Psychologia emocji pokolenia digital natives*, Lublin.
- Gawda B., 2017, *Struktura pojęć emocjonalnych. Wykorzystanie technik fluencji werbalnej*, Lublin.
- Gawda B., 2019, *The structure of the concepts related to love spectrum. Emotional verbal fluency technique application, initial psychometrics, and its validation*, „Journal of Psycholinguistic Research” 48, s. 1339–1336.
- Gawda B., 2020, *The structure of lay-concepts within the fear spectrum revealed using emotional verbal fluency*, „Current Psychology”, OnlineFirst, doi: org/10.1007/s12144-020-00809-x.
- Gawda B., Szepietowska E.M., 2013a, *Impact of unconscious emotional schemata on verbal fluency – sex differences and neural mechanisms*, „NeuroQuantology” 13(11), s. 443–450.
- Gawda B., Szepietowska E.M., 2013b, *Semantic and affective verbal fluency – sex differences*, „Psychological Reports” 113(1), s. 246–256.
- Jasielska A., 2011, *Jaki jest związek znaczenia emocji z językiem?*, [w:] *O utrudnieniach w porozumiewaniu się*, red. M. Obrębska, Poznań, s. 47–65.
- Jasielska A., 2013, *Charakterystyka i konsekwencje potocznego rozumienia emocji*, Poznań.
- Niedenthal P.M., Winkielman P., Mondillon L., Vermeulen N., 2009, *Embodiment of emotion concepts*, „Journal of Personality and Social Psychology” 96(6), s. 1120–1136.
- Niedenthal P., 2008, *Emotion concepts*, [w:] *Handbook of emotions*, red. H. Lewis, J. Haviland-Jones, L. Barrett, New York, s. 587–600.
- Pfeiffer S.M., Wong P.T.P., 1989, *Multidimensional jealousy*, „Journal of Social and Personal Relationships” 6, s. 181–196.
- Pichon M., Treves-Kagan S., Stern E., Kyegombe N., Stöckl H., Buller A.M., 2020, *A mixed-methods systematic review: infidelity, romantic jealousy and intimate partner violence against women*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 17(16), 5682, doi: 10.3390/ijerph17165682.
- Pines A.M., 2016, *Romantic jealousy: causes, symptoms, cures*, New York.
- Russell J.A., 1991, *Culture and the categorization of emotions*, „Psychological Bulletin” 110, s. 426–450.
- Russell J.A., 2003, *Core affect and the psychological construction of emotion*, „Psychological Review” 110(1), s. 145–172.
- Sacharin V., Schlegel K., Scherer K.R., 2012, *Geneva Emotion Wheel rating study (Report)*, Geneva.
- Scherer K.R., 2005, *What are emotions? And how can they be measured?* „Social Science Information” 44(4), s. 695–729.

- Scherer K.R., Wallbott H.G., Matsumoto D., Kudoh T., 1988, *Emotional experience in cultural context: a comparison between Europe, Japan, and the United States*, [w:] *Facets of emotions*, red. K.R. Scherer, Hillsdale, s. 5–30.
- Sharpsteen D.J., 1993, *Romantic jealousy as an emotion concept: a prototype analysis*, „Journal of Social and Personal Relationships” 10, s. 69–82.
- Shaver P., Schwartz J., Kirson D., O'Connor C., 1987, *Emotion knowledge: further exploration of a prototype approach*, „Journal of Personality and Social Psychology” 52, s. 1061–1086.
- Storm C., Storm T., 1987, *A taxonomic study of the vocabulary of emotions*, „Journal of Personality and Social Psychology” 53, s. 805–816.
- Van de Ven N., Zeelenberg M., 2020, *Envy and social comparison*, [w:] *Social comparison, judgment, and behavior*, red. J. Suls, R.L. Collins, L. Wheeler, New York, s. 226–250.
- White G.L., 1981, *A model of romantic jealousy*, „Motivation and Emotion” 5, s. 295–310.
- White G.L., Mullen P., 1989, *Jealousy: theory, research and clinical strategies*, New York.
- Wierzbicka A., 1992, *Defining emotion concepts*, „Cognitive Science” 16, s. 539–581.
- Wierzbicka A., 1999, *Język – umysł – kultura*, Warszawa.
- Wierzbicka, A., 2009, *Language and metalanguage: key issues in emotion research*, „Emotion Review” 1(1), s. 3–14.